

Opgedragen aan de Vlaamse vissersbevolking,
aan mijn ouders Griet en Gaston,
aan mijn schoonouders Rachel en Emeric

ISBN: 9080904252

Copyright Roland Desnerck
Watergangstraat 9
8420 De Haan
Tel. 059 235657
desnerck.roland@skynet.be

Woord vooraf bij de eerste uitgave in 1972

Welkom, Oostends Woordenboek

Jongens, wat ben ik blij met dit werk van Roland Desnerck, zijn Ostênsjhen dieksjonère. Voor veel Oostendenaars, taalgeleerden en volkskundigen gaat hiermee een sinds lang gekoesterde droom in vervulling.

Ik herinner me hoe professor Vercoullie, die me te Gent inwijdde in de historische spraakkunst van ons Nederlands, glunderend over zijn halve bril uitkeek als ik, naar aanleiding van een van zijn vertelde gegevens, tot mijn Brabantse bankgenoot een Oostendse wending fluisterde. Ze zo fluisterde dat Vercoullie ze horen kon. Dan streelde hij monkelend zijn bolhoed op de lessenaar, voorteken dat hij even het onderwerp van de les naar de achtergrond verschoof om te vragen hoe ze "vandaag" dit of dat woord in Oostende uitspraken en of ik thuis nog deze of gene uitdrukking hoorde die al of niet in L.-L. De Bo's "Westvlaamsch Idioticon" voorkwam.

Hoe konservatief het Oostends ook is, en Desnerck gewaagt er van in zijn inleiding, het ontsnapt niet helemaal aan de wetten van klankverschuiving, betekenisverandering en afval. Zeer trots vertelde Vercoullie over zijn vader die te Oostende als kleermaker de eerste naaimachine bespeelde. Deze vader wendde woorden en uitdrukkingen aan waarvan zoon Vercoullie zich niet meer paraat bediende. Hij, professor Vercoullie, wist op zijn beurt schattige duidingen die mij niet meer in de mond lagen. Waaruit ik weer eens vermoed dat mijn generatie taaleigenaardigheden over de lippen kwamen, vandaag vervangen en jammer genoeg vergeten. Vergeten we niet dat alles tot een taal behoort, ook wat voorbij is. In een gewestspraak gaat niets dood, het dut alleen een beetje. Wie met weemoed over teloorgegane ostendianismen kon glimlachen, was Karel Seys-Ary Sleeks, proever en notaris van heel wat verbale Oostendse rijkdom.

Met Roland Desnercks "Oostends Woordenboek" dient voortaan niet meer gelamenteerd. Een geduldig en moedig jongere, vol ordenende zin en lijze van oor, liep tijd en ruimte af, oorkonden en lokale wijken, legde duizenden steekkaarten aan en lammerde de mooie worp die ik hier te strelen zit.

Beter lof dan deze biecht kan ik hem niet toezwaaien: ik was te lui om te doen wat hij heeft verricht, anders had hij geen kans gelopen. Gaarne troost ik me met het besef dat alle Oostendenaars eigenlijk aan dit boek hebben meegewerkt, ook de vadsigaards. Als hun toot geen Oostends was blijven spreken, – jawel, jawel, naast het A.B.N. –, zou dit boek moeizamer, zelfs niet tot stand zijn gekomen.

Ik zie de jonge taalvorser door Oostendes klankenlucht zwerven. Gewapend met pennestok of bandopnemer sprak hij honderden kelen aan om ze te beluisteren: stramme, zwijgzame tandelozen, koppige dijk- en kaaifilosofen, brave of ruttelende brave burgers, kijvende en blozende dames, veraste klappeien, anders taterende stielmannen, snotneuzen en blêters.

Dit "Oostends Woordenboek" is geen kerkhof. Het Oostends staat nog niet op sterk water. Uit ons taalpatrimonium blijven wij, ook als we Nederlands spreken en schrijven, de vitamines halen zonder dewelke wij boekentaal distilleren.

Het Oostends behoort tot het Vlaams, het Zuidnederlands. Derhalve heeft het het recht, als het woorden en wendingen heeft voortgebracht, die een betere tint aan het A.B.N. geven, deze aan te bieden. We moeten, Noord en Zuid, Vlaams, Brabants en Limburgs, niet onze verschillen van elkaar aftrekken, maar ze bij elkaar voegen tot meerdere glorie, rijkdom en soepelheid.

Op de drempel van het laatste kwart van de 20ste eeuw maakt Roland Desnerck een balans op van een van de oudste spraken van het Nederlands. Hij zal met mij overtuigd zijn dat menig Oostends talende mond nog méér woorden en wendingen kent, oudere of verse. Het is ons aller plicht ze hem mee te delen. Van dit "Oostends Woordenboek" verwacht ik herdrukken, aangevuld door ons aller medewerking.

Karel Jonckheere

Inleiding bij de derde druk (1988)

Sinds de eerste uitgave in 1972 is er nogal wat veranderd. De laatste jaren ging de aandacht in versneld tempo naar het milieu en naar het streekeigene. Internationaal, landelijk en lokaal merken we verloedering, beschadiging, vernietiging. De gewone burger staat er in vele gevallen machteloos tegenover. De meest bewuste streekgenoot probeert dan ook wat te doen in zijn eigen kringetje: zijn huis een oude of dialectische naam geven, enkele foto's of schilderijen met oud schoon in de living hangen, een scheepsmodel op een kast plaatsen, een restaurant met streekgerechten bezoeken, een wandel- of fietstocht in polders of krekengebied ondernemen.

Een vermeerderde en verbeterde uitgave, een derde druk, van het Oostends Woordenboek mocht er dan ook wel eens na zestien jaar komen.

In 1972 schreef ik dat het verschijnen van een Oostends Woordenboek hoogstnodig was, dat ik vlug de zo vele woorden en uitdrukkingen wilde boekstaven om ze voor goed te redden. De bedoeling was ook de jongeren de kans te geven de taal van de voorouders beter te leren kennen. En er is ondertussen een nieuwe generatie gekomen!

Ik dacht ook aan het leven achter de woorden: het gehele bestaan van vroeger dat samen met de termen te bestuderen ligt! Doorwinterde taalvorsers hebben ondertussen heel wat uit dit woordenboek gehaald, zoals die Gentse universitaire ploeg die sinds vele jaren het Woordenboek van de Vlaamse dialecten publiceert.

Ik heb opnieuw naar volledigheid gestreefd, maar besef dat alles noteren onmogelijk is; hiervoor zou men bij alle families in alle situaties moeten kunnen geraken. Mijn werk is bijgevolg nog niet af, maar toch zijn er vele duizenden woorden en uitdrukkingen bijgekomen; niet weinig is dat. Ik ben dan ook de zo vele Oostendenaars bijzonder dankbaar, en heel zeker Fraansje Vanderwal, Berten Rycx, de families Desmidt en Vandevelde, die me hun kennis aanboden i.v.m. visserij, nevenbedrijven, mandenmaken en mandensoorten, borstels maken en borstelsoorten. Uit honderdjarige logboeken heb ik ook veel kunnen putten in verband met weer, visserij, vangsten. De terminologie uit de sociale taalkringen (keukenpiet, kuiper, metser, scheepsbouwer, timmerman, visser) is ook nog eens uitgebreid. Zo is het Oostends Woordenboek nog meer dan de eerste uitgave een aanvulling bij het "Westvlaamsch Idioticon" van De Bo, zoals Loquela van Gezelle er reeds één geweest was.

Heemkundigen kunnen nu nog meer uit het Oostends Woordenboek lichten over bijgeloof, geneeswijzen, oude recepten, verdwenen beroepen en visserijmethodes.

Het is mij ondertussen ook nog duidelijker geworden dat een studie van het Oostends niet gemakkelijk is. Naast de conservatieve zijn er de vernieuwende kenmerken. Men kan bezwaarlijk zeggen dat *tottemeuln* voor "radar" een oud woord is. Degenen die er van dromen dialect uit te roeien, zijn er aan voor de moeite. Een verloren gevecht begint men beter niet. Dialect is niet meer minderwaardig, het is de taal van degenen die een belangrijke culturele erfenis eer aan doen, het is de taal van o.m. onze visser, onze vislosser, onze stadsarbeider...

Velen beseffen nu inderdaad dat dialect nooit zal verdwijnen; steeds weer zal iemand voor een bepaald begrip een woord bedenken dat hij goed of grappig vindt, en dat hem door familieleden of vrienden nagezegd wordt!

Velen hebben mij gevraagd of ik eens een werk wilde schrijven over de etymologie. Ten grieve van deze boeiende wetenschap heb ik nog verder materiaal kunnen bijeengaren, maar ik heb ervaren dat je vele jaren hierover moet doen, toch om tot een volumineus werk hieromtrent te komen.

Neem nu de Oostendse woorden *alfeerjuus* en *katsjeporre*; wie herkent het Spaans "alferez" (vlaggedrager) en "cachiporra" (knots)? Wie vindt in volgende zin zowel een Engels als een Spaans woord: *e poester is e kaffie méd e kwêkoane? poester* uit het Spaans "postre" en *kwêkoane* uit het Engels "quick one"!

Ik heb dit prachtige, sterk verfrankischt Ingwaeoons dialect verder kunnen bewaren. En opnieuw druk ik de hoop uit dat enkele van de Oostendse woorden tot de z.g. A.B.N. -woordenschat zouden mogen behoren. Voor wanneer bijvoorbeeld het woord *butterdief* als "boterdief" – het betekent gaatje in een boterham dat bij het smeren uiteraard veel boter grijpt – in de Dikke Vandaele?

Bij de vierde druk (2006)

Sinds de derde druk zijn er 18 jaren verstreken. De houding van de mensen ten opzichte van de streektaalen is nog eens in grote mate verbeterd; talrijk zijn de boeken m.b.t. de volkstalen, de liedjes in dialect en zelfs hier en daar bepaalde onderwijsvormen in de regionale taal.

Er is ook veel veranderd in de stad en bij haar bewoners. Zo boerde de visserij erg achteruit, zo is onze aloude Ijslandvaart sinds enkele jaren verloren gegaan, en dat betekent dat de erbij horende woordenschat ook ter ziele zal gaan.

Ik bleef noteren, er kwamen voortdurend "nieuwe" woorden en uitdrukkingen; zo'n werk is immers nooit voltooid en gelukkig maar. Zo kon ik verder werken aan mijn levenswerk: ik begon dit monnikenwerk inderdaad in 1953 als vijftienjarige.

Heel vaak werd mij gevraagd een spreekbeurt te verzorgen. Het kon dan gaan over de wordingsgeschiedenis van het Oostends Woordenboek, dorpsfilosofietjes met oude spreekwoorden en zeispreuken, beestachtige uitdrukkingen, de taal van de visser, enz. Het opleveren van deze spreekbeurten was heel belangrijk want altijd kon ik dan bij mijn publiek een tros dialectwoorden oogsten. Er kwam contact met nooit ontmoete mensen.

Er werd ook in de andere richting geijverd. Een klein aantal woorden werd geschrappt, voornamelijk als het ging om varianten met slechts een verschil in klank en dus ook in spelling. Zo is het niet nodig "obbe" als lemma te vermelden voor *omme*, of *abeteern* voor *ammeteern* omdat ik in mijn inleiding signaleer dat de m-klank in het *Koajs* of "b" wordt of er naar zweemt. Zo weet iedereen dat de West-Vlaamse "é" naar de "a" toegaat; het was dan ook niet nodig die woorden telkens ook met een "a" te vermelden, als vb. *halle* voor *hélle*. Zo ook *snaif* en *laif* voor *snaiw* en *laiw* omdat in de inleiding te vinden is dat slechts één woord met de "w"-klank die Oostendse "f" behouden heeft, nl. *gilf* voor "geel".

Veel overtolligs en vanzelfsprekends mocht verdwijnen. Ook heb ik de vroeger courante, maar nu verloren gegane uitspraak niet zo vaak meer weergegeven; zo werd *sjhoane* nu *sjhone*, zo werd *am board* nu *am boord*. Bovendien staken er toch enkele foutjes, miszeggingen, en onmogelijke zaken in die ik weggewerkt heb. Ook de woorden met beginletter "f" zijn grotendeels geschrappt, zoals *frie* en *flidde* (voor *vrie* en *vlidde*) die niet meer te horen zijn; *flagge*, *flak* en *foeln*, nog door zo velen gebruikt, heb ik wel behouden omdat de vormen met de stemhebbende "v" niet voorkomen bij de echte Oostendenaars!

En dit nog: de meeste lemma met vklw. zijn weg omdat er in het algemeen gezegd wordt dat het Oostends het vklw. zeer veel gebruikt. Slechts die welke enkel in het vklw. voorkomen, als *teusje* en *tuusje*, en ook de van het Algemeen Nederlands sterk afwijkende, als *varretsje* en *barredtsje* (vaartje en baardje), werden behouden.

Aan de andere kant heb ik er voor gezorgd dat de uitdrukkingen horend bij een woord overzichtelijker zijn. Ook heb ik de verschillende betekenissen van een woord ALTIJD tot een verschillend lemma gemaakt, wat de bladspiegel zeker lichter en overzichtelijker maakt.

Ook aan de begeleidende teksten werd gesleuteld. In sommige gevallen stond er in de eerste druk van 1972 "vero.", nu meer dan dertig jaar later is zo'n woord niet meer verouderd, maar verdwenen; zo was "zoenger" voor "zonder" zelden te horen, nu is dit niet meer te horen; *wangeln* en *amangel* (voor wandelen en amandel) zijn er wel nog. Soms moest een uitleg ook aangepast worden, zoals *De Stainn Bank* in de Koninginnelaan waarbij ik vermeld had "de nu verdwenen"; maar ondertussen is er weer zo'n bank geplaatst!

Ik hoop dat de Oostendenaars, de *aangespoeldn*, de *overgewoajdn*, de vele taalminnaars, nu meer dan ooit zullen zeggen wat ik na 1972 zo vaak horen mocht: 't is 't aiste wordeboek da je ka mee lachn!

HET OOSTENDS

1. Het Oostends is een West-Vlaams dialect

Zoals alle West-Vlaamse dialecten is het Oostends zeer conservatief en lijkt het nog betrekkelijk goed op het Middel-Nederlands.

Het Oostends behoort tot het onderdialect Noordelijk West-Vlaams (naar J. Jacobs "Vergelijkende Klank- en Vormleer der Middelvlaamsche Dialecten"); dit is het dialect gesproken tussen IJzer en Zwin. Nochtans groepeerde men meestal alle kustdialecten als behorend tot het Ingwaeoons, waarover verder meer. Door woordenschat en klanken neemt het Oostends nog eens een aparte plaats in.

Te Oostende – net als overal in West-Vlaanderen – werd de oude vrouwelijke "-e" behouden: *deure*, *kanne*, *mande*, *neuze*, *wiege*.

Ook bleven de oude klanken "ie" en "uu" bewaard (*mien buuk*: mijn buik). De "ou" klinkt als "oe" (*oed*, *koed*: oud, koud). Tot voor vele jaren zegden sommigen nog, zoals nu nog te Brugge, *oekd*, *koekd*. In enkele gevallen is de "ij" een "uu": *bluuvn*, *puupe*, *vuuve*, *wuuf*. De "ui" (of "uu"), die in umlautverband met "ie" staat, is "ie": *bestiern*, *diere*, *kiekn*, *stier*, *vier* (besturen, duur, kuiken, stuur, vuur).

Lange klinkers worden verkort in samenstellingen, afleidingen, tweede en derde persoon enkelvoud van de werkwoorden: *dopsel*, *durtsje*, *stimpit*, *stombot*, *sjhonder*, *je lopt gie*, *hje makt hie*, *makt hen*, *ze gift*.

De "h" wordt niet uitgesproken, maar de "g" klinkt als "h"! De "ng" als slotklank klinkt "nk": *keunienk*, *lank*. De intervokalische "nd" wordt "ng": *amangel*, *hangtdoek*, *wangeln*, *Osthenghe* (1304).

Net als de andere West-Vlamingen zijn de Oostendenaars kruipdieren. Ook hier wordt gezegd: *kruupt an tafel*, *kruupt in je bédde*, *kruupt in 't hoeksje*.

De dubbele ontkenning is in de meeste gevallen op sterven na dood: 'k en gon nie komm, 'k en zien nie thuus, z' en mag noojs nie vors.

De dubbele persoonsvormen zijn nog taai, er zijn er soms zelfs drie; er is een verschil op gebied van accentuering tussen: 'k zien wég, 'k zien ik wég, en 'k zien 'k ik wég. Met sterke beklemtoning klinkt "ik zal het zeggen" als 'k gon 'k ik et zégn of 'k gon 'k et ik zégn.

De spraakkunst van het Oostends verschilt overigens slechts in geringe mate van die van de andere West-Vlaamse dialecten. Op het stuk van woordenschat en uitdrukkingen is er wel een verschil. Dit komt grotendeels door de elementen zee en visserij. Die zijn om zo te zeggen alom aanwezig in het woordenboek.

2. Het Oostends is een Ingwaeoons dialect

In de eerste geschriften over het Noorden (Tacitus "Germania") worden drie soorten Germanen vermeld: de Istwaeonen, de Eminonen en de Ingwaeonen. Deze benamingen zouden overeenkomen met de later door de filologen bedachte terminologie: Binnen- of Rijngermanen, Noordgermanen en Noordzeegermanen.

De Ingwaeonen – stammen van de Friese, Hollandse, Zeeuwse en Vlaamse kuststreek – zouden betrekkelijk laat, sedert Karel Martel, door kolonisatie verfrankischt zijn, zodat zich daar een Frankische bovenlaag op een Ingwaeoonse onderlaag vormde. In het Oostends is die onderlaag vrij vaak te herkennen.

Daar de Friezen ook tot de Ingwaeonen gerekend worden, noemen sommigen Ingwaeoonse eigenaardigheden ook wel eens Frisismen.

Tot het Noordzeegermaans of Ingwaeoons kan men rekenen: Noord-Fries, Oost-Fries, Westerlauwersfries (of Fries), West-Fries, Strandfries (met Katwijk), Zeeuws, Kust-West-Vlaams, Frans-Vlaams en Engels. Inderdaad, men heeft het steeds over Angelsaksisch, maar het Friese element in die wereldtaal is ruim aanwezig ("butter and cheese is the same in English and Freese").

In de vroege middeleeuwen werd er trouwens Fries recht gesproken van de kusten van Denemarken tot aan het Zwin. De schuren in Friese stijl (*bérgsjheurn*, *topsjheurn*) zijn nu nog aanwezig in de West-Vlaamse kuststreek (Leffinge – spookschuur Fleriskot, Houtave, Oudenburg, Snaaskerke, Zevekote, Zuienkerke).

Ingwaeoonse kenmerken in het Oostends

2.1. Woordenschat

Hille (= heuvel; vgl. Engels "hill", vgl. vroegere Oostends toponiem "Santhille"), *rik* (= rug; Engels "ridge"), *mooi* (vgl. Fries "moai"; een vijftal uitdrukkingen in het Oostends), *iefte* (= klimop, Engels "ivy"), *gabbe* (= opening, kloof; vgl. Deens "gab", Engels "gap"), *gunter* (= ginds; vgl. Katwijks "gunter", Engels "yonder"), *limpm* (= gappen, stelen; vgl. Deens "lempe"), *goeze* (= gans; o.m. in "goezemoeze"), *flokn* (= nestelen; vgl. Deens "flokke", Engels "to flock"), *robbeln* (= vallen over oneffenheden; vgl. Fries "robbig"), *flékn* (= snijden; vgl. Deens "flaekke"), *rutte* (= zonder geld; vgl. Deens "rutte"), *sjhéje* (= bui; vgl. Eng. "shower").

De thans verdwenen woorden *hiedn* (= bergen; vgl. Eng. "to hyde"; vgl. Rek. van Oostende, 1403: vertert Sinte Martyns avende bi der wet te Jan Clerx, burchmeesters, als men de bakine stac omme de harync scep te hydene) en *muude* (= mond; Engels "mouth") in Raversijde, Lombardsijde, Koksijde, Blutsijde, Nieuwe Ijde en Diksmuide zijn voorbeelden van Ingwaeonismen. Sommige van die woorden kunnen wel via de visserij tot bij ons gekomen zijn.

2.2. Klanken

Met betrekking tot de klanken is het allerbelangrijkste de ontronding of z.g. Friese umlaut.

Zo werd de "u" ontrond tot "i": *dinne*, *pit*, *rik*, *stik*. De "o" tot "u" in: *nunne*, *puls*, *rugge*, *tunne*, *zunne*. De "eu" tot "ee" in: *krepel*, *lenienge*. De "aa" tot "ee" in: *gedreegn*, *gesleegn*; opvallend is de thans verouderde vorm *rai* voor "ra"! Nog een voorbeeld van ontronding is de "ê" in: *begêrte*, *pêrd*, *pêre*, *stêrt*.

Ingwaeoons zijn ook het vaak uitstoten van "l", "n" en "r" voor een medeklinker; *êk* (elk), *voak* (volk), *dasjhn* (dorsen), *uus* (ons), *sluese* (slons=vod). Het behoud van de "aa" ook voor de "k" en "p" (*maakn*, *slaapm*) is opvallend tegenover het binnenland (en oostelijk van Wenduine); in Mariakerke hoort men zelfs "aa" voor de "l" (*aal*, *pale*, *betaaln*, *male*). Opvallend is het veranderen van de intervokalische "nd" in "ng": *amangel*, *panger*, *vieng*, *wangeln*, *wieng* (amandel, paander, vinden, wandelen, winden). De aanvangs-w valt in enkele gevallen weg: *oesdage* (woensdag), 'k wit 's *oender* (ik weet des wonder), *oevan* (waarvan= waarom). De vele "kn" en "tsj" verbindingen doen Engels of Fries aan: *knoddig*, *knuttel*, *tsjak-uu*t (koddig, keutel, tak-uit). De oude "f" voor "v" is in een aantal gevallen bewaard gebleven: *foeln*, *flak*, *flagge*, *fléjn* (voelen, vlak, vlag, vleien). Eveneens Ingwaeoons is de "a" die tot "o" geworden is in: *brocht*, *volke*, *voln*, *zochte*. De "g" werd "j" in: *je*, *joen* (jou), *jeunn* (gunnen), *leyen* (liggen, 1428).

Verder is er het wegvallen van de infinitiefsuitgang -en, net als in het Engels: *komm*, *sprïeng*, *zwémm*. De glottisslag doet zeer Saksisch aan: *klopm*, *lékn*, *maakn*, *trékn*. De oude Oostendenaars lieten die glottisslag ook horen in het begin van een woord: .nop, .naagn (knop, knagen).

2.3. Spraakkunst

Opmerkelijk is de veelvuldig voorkomende meervoudsvorming op -s: *broods*, *droads*, *duums*, *knies*, *ores*, *sjhoes*, *tais*. Soms is het meervoud op -ers: *joengers*, *loengers*, *sluffers*, *vinters*, *wuuvvers* (jongens, longen, sloffen, venten, wijven).

2.4. Ontspoorde frankisering

De z.g. ontspoorde frankisering zijn bewijzen van het Ingwaeoonse karakter van het Oud-Oostends.

Vroeger waren alle "n"-s voor medeklinkers uitgestoten (als nu nog in: *uuze*, *sluese*, *stoeg*); bij het frankiseren leerde men een "n" voor de medeklinkers te plaatsen, en er werd er zelfs een geplaatst waar het helemaal niet nodig was: *roenstig*, *stênsel*, *zênstiene*... Taalkundigen noemen dit verschijnsel doorgaans hypercorrectie.

Een tweede voorbeeld vinden we in: *fichtig*, *fichtiene*, *zichte* (vijftig, vijftien, zeeft); de Oostendenaars hadden immers geleerd de "ft" te veranderen in "cht": *after*, *graft*, *zaft* (achter, gracht, zacht).

2.5. Merkwaardige overeenkomst met het Katwijks

De Zuid-Hollandse vissersplaats Katwijk aan Zee, ongeveer 150 kilometer van Oostende, heeft een Strandfries, bijgevolg Ingwaeoons, dialect, dat merkwaardig veel op dat van Oostende lijkt. Dat zowel op gebied van woordenschat, klank, als spraakkunst.

(a) woordenschat

dof (Oostends *daf*), *loteren* (*loddern*), *gunter* (*gunter*), *waffer* (*waffer*), *genien* (*ginain*), *luchter* (*luchter*), *kuul* (*kuul*), *hoofd* (*hoofd* = pier, staketsel), *boet* (*boetsje*), *stik* waeter (*stik* = afgebakende zone zeewater voor de *kruuwer*);

(b) klanken

tun (Oostends *tunne*), *zun* (*zunne*), *krik* (*krikke*), *stik* (*stik*), *pit* (*pit*), *spil* (*spil*), *krebbe* (*krébbe*), *neut* (*neute*), *zeun* (*zeune*), *weunen* (*weumm*), *klain* (*klain*), *bien* (*bien*), *bloen* (*bloen*), *blom* (*blomme*), *butter* (*butter*), *skuttel* (*sjhuttel*), *zondag* (*zondag*), *gangs* (*hailegangs*), *zai* (*zai*), *fairtig* (*fairtig*), *vairtien* (*vairtiene*), *d'aiste* (*d'aiste*), *bedien* (*bedain*), *aailand* (*éjland*), *braje* (*bréjn*);

(c) spraakkunst

net als in het Oostends plaatst men er het pers. vnw. achter "ja" en "neen": neen 'k (*nin* 'k), jaa 'k (*jaa* 'k).

3. Het Oostends is een apart dialect

Het Oostends heeft vele kenmerken die men in geen ander dialect terugvindt en Oostende als oude vissersstad is hieraan niet vreemd.

3.1. Woordenschat

Vele woorden hoort men nergens anders dan te Oostende. Enkele voorbeelden: *apekop* (*cocosnoot*), *suukerdepruume*, *liekedief*, *blaivn maakn*, *bliedemaker*, *sjhaambrood*, *kwoaweerveugel*, *kaketute*, *laber* (grote schelvis), *lénterzak*, *toaljezak*, *magemétn*, *élleknuusje*, *tétewête*, *voorland*, *sjéttefrieke*, *sjilkats*, *sjhailéjt*... Vele van deze woorden horen tot de visserij. Oostende was overigens lang de enige haven met ijslandvaart.

3.2. Klanken

Het Oostends is stellig het West-Vlaams met de minste diftongen; zodra men Oostende, Mariakerke of Stene verlaten heeft, hoort men de diftongering van "ee" tot "ji" (een: jin) en "oo" tot "w," (rood: rwéd). In Oostende kent men enkel de tweeklanken "ui" (*duizn*, *sjhuite*, *sluisn*) en "éj" (*éj*, *éjgn*, *méjsn*; maar nu meer en meer "ei"). Ook de "oej" komt veelvuldig voor, net als de "ooj" (*koeje*, *stroof*).

Een Oostendenaar wordt overal herkend door zijn "ai"! Vandaar dat vele andere West-Vlamingen hem toeroepen: *e blaike naiger méd e blaikblow poane klaid stoeg mé zen aine bain in de zai én mé zen*

anderain in e seule woater! Er wordt ook wel eens geroepen: *e haile taile gaitevlais!* Die "ai" is oeroud, behoort tot het oudste Germaans! In vele sterke werkwoorden bestaan dan ook nog drie verschillende klanken (*drievn – draif – gedreevn, stiegn – staig – gesteegn*).

Ook de bovenbesproken "éj" is enkel in Oostende te horen, al moet meteen gezegd dat degenen die nu nog zo praten zeldzaam geworden zijn. Inderdaad bij de ouderen van de vissersbevolking kan je nu nog wel eens "jen éjgn, péjzn, méjzn" horen. Alle Oostendenaars zeggen: *klaine, sjhai* (haarscheiding), *sprai* (bedsprei). Velen uit de visserij zeggen niet *ain, spaike, menhaire*, maar: *ên, spêke, menhère*. Deze vormen zijn dan ook *Koajs!*

De "e" klinkt veelal als een "a": *akster, trachter, vasjhe* (verse).

Vaak is de "i" een "é": *splénter, lékn* (likken), *stékn* (stikken van kledij); maar het omgekeerde in: *slicht, spil, string, vint*.

De "oo" was in het Oud-Oostends "oa", wat je nu nog wel eens kunt horen op het Sas en één generatie geleden nog bij de oudere mensen van Mariakerke: *broad, doad, groat*. In één woord zeggen alle Oostendenaars nog "oa": *t sjhoanste*.

Opvallend in het Oostends zijn: *butter, sjhuttel, gutte* (vagina, verwant met goot); rondom de stad zegt men: *beuter, sjheutle*.

In het oud Oostends is de "w" een "f" of "v": *nief* (nieuw), *weve* (weduwe), *snaif* (sneeuw), *laif* (leeuw), *gilf* (geel; etym. uit geluw); behoudens in *gilf* is dit verschijnsel nu uitgestorven.

De "s" wordt heel dikwijls "sj": *sjaansje* (chance), *persjént* (percent), *sjandoaln* (sandalen); sommigen van de oude generatie zeggen nog: *sjaapm* (slapen), *sjnaivn* (sneeuwen).

Veelal wordt de "m" veranderd in een "b": *bedain* (meteen), *besjhies* (misschien), *oblaige* (omlaag), *besant* (ook: *mesant* = hinder).

De verbinding "ft" veranderen in "cht" is ook typisch voor het Oostends: *fichtig* (vijftig), *zichte* (zeef, zeeft), *vichtiene* (vijftien).

Merkwaardig is ook, voornamelijk in het *Koajs*, het behoud in vele gevallen van de oude stemloze "f" en "s": *flagge* (vlag), *foeln* (voelen), *flak* (vlak), *flokke* (vlok), *sjhêlefis* (schelvis), *fléjn* (vleien), *seur* (zuur).

De verbindingen "kl" en "pr" werden gemakkelijk "kal" en "par": *kaliénkn* (klinken), *kaliète* (klei), *kalant* (klant), *parét* (prei), *paree* (prêt, paraat), *palanksje* (plankje); *panukkel* (kleuter) komt waarschijnlijk uit "pukkel".

De Oostendenaar maakt veel gebruik van de "m"-klank: *bieme* (bij), *weumm* (wonen), *sjhraimm* (huilen), *miengste* (unster).

3.3. Spraakkunst

Zeer opvallend in het Oostends is het wegvallen van de infinitiefsuitgang "-en" bij de werkwoorden waarvan de stam eindigt op -ng, -n, -m, -nd: *brieng* (brengen), *kénn* (kunnen), *zwémm* (zwemmen), *zénn* (zenden); die eindmedeklinkers worden in die gevallen lang (daarom de spelling "nn" en "mm").

Het achtervoegsel van het zwak werkwoord is "-dede" achter de stam: *speeldede* (speelde), *sliengerdede* (slingerde); het is "-ede" na "t" of "d" van de stam: *trachtede* (trachtte), *braddede* (braadde).

Sommige werkwoorden hebben een infinitief op "jen": *ziljen* (zeilen), *poeljen* (peilen, dreggen), *gérjen* (schertsen).

Het onvoltooid deelwoord bestaat nog in: *te lope, ol loped, lope lope* (lopend), *te droaje, ol droaj-ed, droaje droaje* (draaiend), *te hoaste, ol hoastnd, hoasj' hoasje* (haastend).

De hoofdtijden van de werkwoorden verschillen vaak veel van die van de standaardtaal:

stiegn – staig – gesteegn (stijgen)
brieng – brocht – gebrocht (brengen)
graakn – grocht – gegrocht (geraken)
kuusjhn – keus – gekeusjhn (kuisen)
vrhuuzn – vrheus – gevrheuzn (verhuizen)
plaagn – ploeg – geplagd (plagen)
droajjn – droej – gedroajd (draaien)

stoan – stoeg – gestoan (staan)
roepm – riep – geroepm (roepen)
proevn – proof – geproovn (proeven)
leekn – liktede – gelikt (lekken)
gloovn – gloofdede – gegloofd (geloven)
loan – laddede – gelad (laden)

Van het werkwoord "zijn" bestaat bij inversie nog de oude derde persoonsvorm "ist"; *ist hen doa:* is hij daar. De positie van "ist" werd versterkt door de analogie met *komt hen, ligt hen*, enz...

Het voltooid deelwoord van "zien" – zijn – was weleer "gezien".

Het meervoud der zelfstandige naamwoorden eindigt soms op "n" (*boekn, koekn, nékn*: boeken, koeken, nekken), veelal op "s" of "ers" (*boajs, sjhoes, vinters, wuuvers*: *boaj* – trui, *sjhoe* – schoen, *vint* – man, *wuuf* – wijf).

Het verkleinwoord wordt gevormd met behulp van "tsje" of "sje": *mandetsje* (mandje), *bétsje* (beertje), *brugsje* (bruggetje), *wérksje* (werkje), *kuksje* (keukentje), *kieksje* (kippetje), *waagsje* (wagentje). Het verkleinwoord van woorden eindigend op "rd" en "rt" wordt gevormd door verandering in "rredtsje" en "rettsje": *pêrd – pérredtsje* (paard), *board – barredtsje* (baard), *koorde – korredtsje* (koord), *voart – varretsje* (vaart). Weleer was de suffix voor het verkleinwoord "tsjen" of "sjen": *klirtsjen* (kleertje), *wérksjen* (werkje).

Opvallend in het *Koajs* is het gebruik van het hulpwerkwoord "hêlpm", als men te kennen wil geven dat men iets als getuige meegemaakt heeft: *'k hén 'da sjhip hêlpm verliezn, 'k hén hêlpm kab-belowkopm eetn*.

4. Het Oostends is een vissersdialect

Honderd jaar geleden was één Oostendenaar op twintig visser; dit betekent, dat ongeveer één familie op vier een vissersfamilie was. Uiteraard zijn er in het Oostends dan ook zeer vele woorden i.v.m. de zee en de visserij. Bijna 15 % der opgetekende woorden houdt verband met de zee.

De visser was veel op zee. Uit de "Overeenkomst tussen Reders en Zeemansverbond van 1919", artikel 5, blijkt dit: "De manschappen blijven aan de wal 48 uren op de veertiendaagse reis en 36 uren op de wekelijkse reis. Vroeger in zee steken is vrij met de toestemming van de meerderheid der manschappen." Het is dan ook normaal dat de vissers een andere taal spraken, andere kost aten, andere geneesmethodes kenden, een ander bijgeloof hadden, zich anders gedroegen.

Het Oostends van de visser – buiten de vaktermen en zeewoordschat in het woordenboek *Koajs* genoemd – is nogal ruw en schijn-brutaal. Zo heeft men een stel voorvoegsels om de betekenis van de adjectieven te versterken: *hélle-, hemelste-, vlammede-, gestuukte-, gloejede-, glatte-...*; zo: *héllestektekoed, hemelstewarme, vlammedeluuuzige niewêrd, dubbelgestuukte gloejedevlammede potverdomme, haile glattelange dag*. Ter aanduiding van een kanjer, zegt men: *e bastoard van e ... of e bastebéjer van e ...*; zo: *e bastoard van e père, e bastebéjer van e vint*.

De Oostendenaar vloekt zeer veel. Het aantal scheldwoorden is enorm: *luuszak, luuzevéste, luuzoard, luufert, luusjefêr, bastebéjer, klotzak, krommepies ...*. De ruwe woorden en uitdrukkingen zijn legio. Vele tientallen gezegden met "kloot", "gat", "sjhietn", "duuvel". Vriendelijk kan een Oostendenaar tegen een kameraad zeggen: *smêrlap, niewêrd, oert j'hé luuzn, frit bomm, oentploft in e meelzak, sjheur je puustn, kust me klootn* en dergelijke lieve uitdrukkingen meer. De platte uitdrukkingen zijn talrijk: *hje zoe neutn kraakn mét de kaakn van ze gat, matsje most je vroete tusjhn de klootn van en aap hang ze zoen zégn ochaire 't baisje is ziek, hje zoe stroent zichtn, on 'k wailn mé me gat overain komm is 't tied dan'k gon gon sjhietn*. Zei niet een visser tegen Paster Puupe – toen die gevraagd had:

– Hé je etwa gevang?

– Gin lul, gin vél, gin klotzak, 't woarn oal truttédékkertsjes!

Aan boord sprak de visser een van het gewoon Oostends verschillend dialect; een voorbeeldje: *mage* of *buuk* is bij de vissers *puddok* of *puudok*. Zeer begrijpelijk overigens door de aard van het werk. Er waren zelfs woorden die typisch waren bij de IJslandvaarders, als *liemietevijsher, 't fort snot, tottemeuln* en andere werden herkend als van de *bootsjowerie* als bijvoorbeeld *fojst*. Het in zee laten

en inhieuwen van het bordnet of van het boomnet was weleer als een ceremonie waarbij de bemanningsleden een voor de andere Oostendenaars vreemde taal spraken:

- *Visjhn in Godsname!*
- *Viern voorn in Godsname!*
- *'t End is in mien hand!*
- *Los mo voorn, in Godsname!*
- *Vier wég an 't spil!*
- *Hoed vaste an 't spil!*

Zo ging het bij het in zee laten van het net. Bij het eindigen van het *koln* op kabeljauw zei men:

- *Sjhiet in mo én bedank God mo voe vandage!*

Bij het werken zong men vroeger aan boord of was er een eigenaardige dialoog. Als een visser op de kaai door de nachtwaker of voorloper van de walkapitein wilde gewekt worden, dan kon het klinken:

- *Wékke! Wékke!*
- *De wiend stoat in mien nékke!*
- *Hoe stoa je?*
- *Mé me klootn no de koaje!*

En bijgeloof en volksremediën tierden natuurlijk welig aan boord.

Talrijk zijn de woorden en uitdrukkingen i.v.m. zwarte magie, oude gebruiken: *de tik, den osjhoart, de nékker, tietetêldern, knoopm légn, hoet vasthoedn*. Als de schipper de haven verliet, zei hij bij het doorvaren van de sluisen: *de poortn van d'héllé gon oopm*.

Op het staketsel mocht hij dan zeker geen pastoor zien; een hoer daarentegen bracht geluk. Op de visgronden zelf werd een emmertje zeewater geslagen en met zeewater een kruis boven het net gemaakt. Kon men niet veel vangen, dan werd er gezegd: *me gon e kir en oede hoere vraagn 't nét te bezaikn, me gon ton besjhies etwa vang!*

Zeer verbreid te Oostende is nu nog het *ofleezn*; door bepaalde toverformules uit te spreken, bepaalde gebaren te maken, zekere voorschriften te volgen kunnen sommige vrouwen, en af en toe ook wel eens mannen, bepaalde ziekten doen verdwijnen; die formules worden in enkele families van moeder op dochter overgeleverd, en het is hen verboden die aan anderen mede te delen. Slechts twee van die toverformules heb ik kunnen achterhalen. Bij die om de pijn van brandwonden weg te nemen, het *brandofleezn* of *brandleezn*, zei men:

- Brand goat*
- Brand stoat*
- Lik da't zoad van Marja vergoat!*

Onderwijl maakte men voortdurend kleine kruisjes over de brandwonde. De vissers die wratten hadden, legden zoveel knopen als wratten in een eind touw, gooiden het over boord, en waren die wratten kwijt de volgende maal dat ze daar op zee voorbijvoeren!

Als men vroeger op kabeljauw *koldede*, moesten de vissers zelf *hoalvebékn* of ander aas *ofbiethn*, d.w.z. ze moesten met de mond de kop van geep of prik of ander aas afbijten, anders zouden ze niets vangen.

De Oostendenaar, en zeker de visser, ging vroeger graag uit. De kermis in het Schipperskwartier of op de Kaai, was geweldig. Na verloop van de kermis werd het *hammebain* begraven, nadat men ermee *gemagemét* (gesold) had.

Vele woorden behoren tot de sociale taalkring van de vissers of de zeelieden, en zijn door de overige Oostendenaars niet gekend: *bliedemaker* (weleer de eerst gevangen haring), *intrékkertsje* (slechte vangst), *tottemeuln* (radar op IJslandvaarders), *blénde sjhêrn* (klippen voor de IJslandse kust), *laber* (grote schelvis), *noorsjhe lucht* (soort noorderlicht zichtbaar op IJsland), enz.

Bij het smeden van nieuwe woorden heeft men een keuze gedaan beïnvloed door het zee-mansdialect. Daar een hor veel gelijkenis vertoont met een net, noemen de Oostendenaars haar *mezjenét*, een das kan een *droogvis* genoemd worden en grote schoenen zijn *slagsjheepm*. Een man zonder karakter is een *sliekmussel* enz.

5. Het Oostends is een rijk dialect

Het Oostends heeft een rijke woordenschat. Enerzijds is de visserij eeuwenoud, een veelzijdig bedrijf met vele nevenbedrijven, heeft die visserij een enorme invloed op dit dialect uitgeoefend, anderzijds is er de grote inwijking in de stad geweest van de velen die hun woorden en uitdrukkingen meebrachten. In de 19de eeuw waren dat vele vissers van Blankenberge en handelaars van het *Zuuwn* en na 1918 van nog eens een massa vissers uit De Panne, Koksijde en Oostduinkerke. Een heel belangrijk percentage van de Oostendse woordenschat heeft betrekking op zee, vissen, weer, leven en dood. Om de lezer een idee te geven enkele voorbeelden.

In verband met miststerkte:

e bitsje diezig – diezig – 'k en zien me buuk mor holf vul – kadiezig – indiezig – mistig – dikke smoor – 't is e kuul – potdikke mist – bolledikke mist – hemeldebolledikkemist – j'en zie gin lul vérré

Met betrekking tot de mist kon ik enkele uitdrukkingen vastleggen, o.m.:

de mist is de moere van olle weern – de mist wordt bewoajd of bepist!

Ter aanduiding van regensterkte:

stofblusjhertsje – salaavlaagsje – lék (e lék voor e blék) – 't reget zeevn spétters – 't spéttert – 't miezert – e sjhéje – smokreegn – stuufreegn – drésreegn – oojze – spétreegn – 't reget droadtsjes – 't reget mollejoeng – 't reget da't zikt – 't giet mé seuln – 't reget slagwoater – 't is e dundervlage – 't is e wolkebreuke – 't reget stroent méd haksjes

Uitdrukkingen met betrekking tot regen

de moane trékt woater – de moane hé smêr an heur gat

Ter aanduiding van windsterkte

hemeldestakelamblat – luuzelambléte – stakelamblat – stokkeblét – lamblét – bléte – je kad e luus kraakn up zai – 't is en hemels wirtsje – 't en is gin lovertsje wiend – 't is e zuchsje – 't is kéltig – der stoat e bitsje – 't is e briesje – 't is e férm briesje – knap briesje – bries – wiend of koelte – vraddige wiend – 't is e snorre – 't en is gin strangeweer – en uutsjhietnde wiend – buusjhnde wiend – bradde zai – storm – 't bloast – vliegnde storm – vliegnnd weer – orkoan – vliegnnd orkoan – e weer voer e kiend te koopm in jen hémde – storm teegn klipm én bérgn

Ergens hiertussen vallen dan nog:

ainraifwiend, twirraifwiend en drieraiifwiend.

Uitdrukkingen met betrekking tot de wind:

't is e kaffiekoeldertsje (kleine vaartuigen windkracht 4, voor grote windkracht 11) – *'t en mag gin wiend verkaird zitn of hj'is kwoad* – *de wiend go droajjn én je go bluuvn sjheel kiekn* – *hoge maiwn, hoge wiendn* – *de wiend in je gat hén* – *teegn wiend gesjheetn hén* – *etwad in de wiend steekn* – *wiend in de nacht is woater in de gracht*

Als voorbeeld van de woordenschat met betrekking tot de zee en het vissen nemen we alle termen in verband met de rog onder de loupe:

De Oostendenaar onderscheidt de volgende soorten:

glédder – *keelroche* – *pielstêtroche* – *ruuder* – *sjhoate* – *vlieger* – *wilde roche* – *zandroche*

De kleinste van om het even welke soort wordt *katteroche* genoemd. De drie belangrijkste soorten kunnen we onderverdelen als volgt:

keels (*keelroche*)

naar geslacht: *moerekeels* of *ainstêrters*
tiltekeels of *twistêrters* (ook: *driestêrters*)

naar grootte: *klaine keels*

joenge keels

grote joenge keels

keels

ruuders

naar geslacht: *moers* of *ainstêrters*

tiltn of *twistêrters*

naar grootte: (vrouwelijk)

klaine moers of *grote sjhêrpstêrtn*

moers

(mannelijk)

klaine sjhêrpstêrtn

tiltn

glédders

naar grootte: *klaine glédders*

grote glédders

Uitdrukkingen met het woord *roche*:

hail de weke vis eetn én de zundag roche
z'is kénner van de vis, heur moeder was e roche

Naargelang gewicht onderscheidt men drie soorten heilbot

spriengers – *poosjebuts* – *térrebuts*

Eveneens naar het gewicht onderscheidt men volgende soorten tong

klaine – *voorklaine* of *sliptsjes* – *bloks* – *driekarters* – *lapm*

De soorten garnalen:

naar uitzicht

génoazn – *steurs* – *strangekiekers*

naar grootte:

békn – *buks* – *drielieng* – *zichtelieng* – *luuzn*

Er zijn zovele uitdrukkingen i.v.m. de dood:

hj'is de klienke gesméjerd – *hje lig mé ze gaper obovet* – *hj'is van de wup* – *hj'hét de korten oasem héd* – *hj'is ter an* – *hje ligd overêrde* – *hje lig mé zien pootn in de lucht* – *hje lig mé ze pootn obovet* – *hj'hét ter gewist* – *hj'hét 't zitn* – *hj'is ze kése uutgebloazn* – *hj'is nor levoe* – *hj'hé ze sjieke uutgespoogn* – *hje lig tusjhn vier plankn* – *hje ligd oender de groene sjoazje* – *hj'is nor piereland* – *hj'hét ter geleege* – *hj'is no vérremétsjes* – *hje ligd in 't kérkepitsje* – *hj'is oem zaipe* – *hj'is van de planke* – *hj'is gon hoepeln* – *'t en god an zien herte nie mir en komm* – *hj'en got an ginain nie vorsvertéln* – *hj'is 't gon zégn* – *ze luuszak is gesproeng* – *hj'is zien puupe gebrookn* – *hj'is dood én bie den Haire* – *hj'is geknikkerd*

Hoe mooi en welluidend het Oostends is, moge blijken uit volgende reeks:

apesjaar, *baloeftig*, *béknêrig*, *djiptipzil*, *van ênstetêns*, *kérkedibbe*, *kietebetiene*, *koekerluut*, *kwielebabbe*, *laimelutte*, *lange zwiekzwak*, *moejolstêrt*, *oegegedooge*, *sjéttefrieke*, *sjhéntevétn*, *sjhobbeshootn*, *subbedutte*, *togesjhopper*, *trienebeziets*, *tsjieketsjakn*, *tsjiejepetsjow*, *ziengezage...*

6. Het Oostends is een eigenaardig dialect

De Oostendenaar is iemand die graag lacht, spot, uitbundig doet. Hij houdt ervan brutaal en ruw te zijn. Scheldwoorden gebruiken tegen vrienden is zeer normaal. *Aangespoeldn* of mensen die Oostende komen bewonen zijn, vinden heel vaak dat de autochtoon een *trêter* is, en ze hebben gelijk.

De Oostendse visser was weleer een haast even grote zuiplap als de Heistenaar en bijna zo bijgelovig als de Blankenbergenaar, spraakzamer en minder zuinig dan de Pannenaar.

Met de Blankenbergenaars werd de draak gestoken door volgende uitdrukkingen te gebruiken:

't is e Blankebérgsjhe réjze (het duurt zeer lang, de Blankenbergenaars hadden primitieve vaartuigen);

't is e Blankebérgsjhe rekenienge (het is een ingewikkelde rekening; bij uitbetaling aan boord gebruikte men te Blankenberge vroeger een zeer ingewikkelde methode).

Daar de vissers van De Panne hun gevoeg aan boord op een emmer of slagputs (*puize*) deden, noemden de Oostendenaars hen: *Panne Panne Puizesjhieter*. Ook met het dialect van De Panne werd gelachen en wel op de volgende wijze: *e sjoon sjiip*, *e sjoon huus*, *e sjoon wuuf én e veugel up 't dék* (dat laatste betekent: met een hypotheek op het huis).

Oostduinkerke werd smalend *Den Ezelspéjje* genoemd omdat de strandvissers vroeger meestal met ezels hun net gingen trekken.

Het opgeruimd karakter van de Oostendenaar komt zeker ook tot uiting in grappige uitdrukkingen en zeispreken:

wa nu gezoeng zéj de paster, én de kérke stoeg in brande
os me mo leute hén, én hje staak ze sjhomoeder in brande
hoger up zéj de paster, 't is e ziengede mésse
't kakn volt voorn 't bakn ol woar den oovn nog zo hait
gedoan is gedoan, én hje vaagded ze gat voorn dat hen gesjheetn haat
gift den ezal e tot up ze gat, hje go je verairn méd e sjhete
os je den achterkant van e koeje verstand naamt, hé je gliék
ze klapt deur heur neuze lik e zwien deur ze gat
je ziet de béstn van zeevn, de rêste zien woaterratn
zoe e zuster én e zak mé stáinn, je got doamee no 't hoog woater
e visjher zoender més is lik en hoere zoender trutte

Net zoals in de meeste visserssteden bloeide het bijgeloof welig te Oostende. Velen geloofden weleer in water- en kwelduivels, de tik, *kolle-mét-den-haak*, het spookschip *Den Osjhoart*, *da vintsje dad up je rik zit*, *de morre*. Als een brood met de platte kant naar boven lag, zei men: *de duuvels daansn up da brood*. In een spiegel kijken was in 't gat van de duivel kijken. Van een lege geldbeugel zei men dat de duivel er in danste. Men zou zeker ook nooit iemand een lege geldbeugel geschonken hebben!

Als men de hik had, moest men zeven maal na elkaar zeggen:

*ik nik nik 'k hén ik de snik
'k geevn hém an joen
'k geevn hém an ik
'k geevn hém an hém
die 't bést verdraagn kan!
ofwel:
ik én de snik
wiendersjhentwai
goengn over zai!
of
snik, snik, snik, spriengd over me rik,
da je oarmes én pootn brikt!*

Over het Oostendse bijgeloof schreef Ary Sleeks trouwens een werkje "Bijgeloof en volksremediën te Oostende".

Het aantal spotrijmpjes te Oostende is verbluffend. Een greep zal de lezer overtuigen.

- *no woa goa je?*
- *no vérremétsjes achter zwienetétsjes!*
- *no woa go je?*
- *nor Eke Beke stroent gon steekn
ik mé mien handn én gie mé joen tandn!*
- *in wa go je gie joen verklain?*
- *in en odde!*
- *wad is dad en odde?*
- *e stroent in e vodde!*
- *van wad hé je gedroomd?*
- *van pladokkkers!*
- *matsje, j'hé gie wé vele sproetn!*
- *jaa'k zoevele of da je gie puustn hét!*
- *én anders?*
- *nog gin spanders!*
- *wad is dadde?*
- *e kadodder!*
- *wad is dadde e kadodder?*
- *e kadodder is e lodder
én e lodder is en odde,
da 's e stroent in e vodde!*

- *boetsje!*
- *ja?*
- *hé je der vele?*
- *wadde?*
- *puustn up je klootn!*
- *wa go me eetn?*
- *usjhn!*
- *wa zien dad usjhn?*
- *twi besjheetn biln én je neuze der tusjhn!*
- *wa zien da?*
- *malardn!*
- *wa zien da malardn?*
- *klootn van oede gardn!*
- *wa go me eetn?*
- *mud!*
- *wad is da mud?*
- *tgonne dad e boer uut ze gat sjhudt!*
- *hoe is 't?*
- *mager én toaj én gèrn up de droaj!*
- *hé je dust?*
- *mak da je 't gat van de kanne kust!*
- *hoe loate is 't?*
- *élvenhalf dikketote,
stik je gat deurn 't véjster!*
- *wien zie je gie?*
- *'t kiend van Jan Bart
kortgestuukt én lank van hoar!*
- *wa go me eetn?*
- *utsn*
- *wa zien dad utsn?*
- *da wadan de boern uut hunder gat klutsn!*

Vroeger hadden de Oostendenaars een bijnaam of *laptjesname*. Die ging soms generaties mee, werd in vele gevallen een nieuwe familienaam. Heel vaak kenden de burenen niet de werkelijke naam van *Groene Kalle*, *Marsil van Pékketroentes*, *De Kloefesjhieter*, *De Pezjetrékker*, *Spaike*, *De Bénne*, *Takkefaa*, *Tuiertsje*, *Turrut*, *Burlut*, enz. Dit moet een zeer oude gewoonte zijn. Voor de veertiende eeuw noteerden we *Jehan stec in die ze*; begin vijftiende eeuw: *Jan langher danne zyn bedde*. En voor nagenoeg alle voornamen was er een spotdicht:

*Riestn (Richard) piestn
kortewagewiel
die mé ze gat in 't woater viel!*

*Zjuul (Jules) den uul je gat is vuul
van oederdom je gat is krom!*

*Firre (Fernand) bille sload up ze bille
én hail de stroentfabrieke laag stille
én hje sloeg up ze gat
én hail de stroentfabrieke laag plat!*

*Pol mé je blékn hol
mé je blékke stêrt
j' en zie gin holve kluute wêrd!*

*Dree (André) pistolee
pakt e stoel én daanst ter mee!*

*Sjille (Rachel) méd heur bille
méd heur riespapgat
ze volt van de trapm méd e sjhélle van heur gat!*

*Tsjinne (Etienne) pinne
poepsaldoat
viel mé ze gat in 't stékkerdroad
stékkerdroad sjhiet deure
én hje viel mé ze gat in de konfieteure*

Zo lachte men ook:

*Rostn sjhiet wostn
sjhiet sjhêlpm 'k gon j'hêlpm
sjhiet stroent 't is gezoend
sjhiet kanongboln dien achter je gat roln!*

*Witseule mé zen apegat
is gevold deur ze béddebak!*

Het Oostends heeft ook tal van woorden met een min of meer duistere betekenis of komaf. Zo zei men weleer bij het beëindigen van een kaartspel:

hankedetsjanke, rienkedetsjienke, lêfedefête...én foert!

In het huwelijksleven krijgt men achtereenvolgens:

de gordienemuus – 't veugelsjhiet – den hénnetik

Als iemand zich ziek veinst, zegt men:

hj' hét de bevede marulte, de slokkede korses én de krowte an zien dodde!

Als men in een winkel kwam, en men merkte er de winkelier niet, dan riep men:

kwafoor!

Als iemand dood was, zei men:

*ochaire menhaire,
hj' is dood én bie den Haire
én God gedienk ze ziele!*

Het aantal liederen, aftelrijmpjes, schootrijmpjes is groot. Van Ary Sleeks verscheen "Oude Oostendse Kinderrijmpjes en Volksliedjes", waarin 61 liedjes en rijmpjes. Er waren ook verschrikkelijk veel kinderspelen te Oostende, meestal met een erbijhorende woordenschat. Vele spelen, als *kolle dék én stik, keunienksje, hoantsje man'k overgoan, hamer sjhoare of mès*, werden in het woordenboek vastgelegd.

Leuk voor kinderen waren vroeger de gedichtjes waarbij men als een klankgreep beklemtoond werd een streepje moest getekend worden:

*aikn, olmen, éjhnhoet,
wien is ter hier zoe stoet
van te sjhietn in mien hoet?
wail je wédn voer e voan
dan der 21 sjhreevn stoan?*

7. Het Oostends is belangrijk voor de taalkundigen

Het Oostends heeft een eerder oude woordenschat, al worden er nieuwe woorden geboren als *luioarsfrietn* voor diepvriesfrietten. Vele woorden behoren tot de Middelnederlandse taal en zijn uit het hedendaagse Algemeen Nederlands verdwenen: *falie* (in *sliptefalie*), *boezeroen* (als *boesjerong*), *kwijlbab* (als *kwielebabbe*), *wijtewagen* (als *wietewaagn*), *spinde* (als *spinde*), *rupsem* (als *ripsem*, *ritsem*), *nekkker* (als *nékker*), enz. Ook heel wat woorden ter aanduiding van maten van weleer leven voort: *oense, roewe, stain, vierndail*.

Oude woorden leven vaak voort in de z.g. verholten samenstellingen: *overéndwêre* (over ende were), *oméndomme* (omme ende omme), *oftewêl* (ofte wel).

Het Oostends is ook belangrijk voor de taalkundigen daar er door die stad heel wat isofonen en isoglossen lopen. In het westelijk deel van Oostende (Mariakerke) zegt men: *betaaln, aal, paalienk, broad, groot, sjhoane, dérmes, wormes, tsjieketsjokn, kaketand*; in Oostende-centrum zijn dat: *betoaln, oal, poalienk, brood, groot, sjhone, dérms, worms, tsjieketsjakn, hoofdtand*.

Oostende is een menggebied van dialecten en verschillende klanken. Dat komt door de grote inwijking in de loop der eeuwen, door de vele bezettingen, hedendaags door de invloed van het Algemeen Nederlands. Men mag zeker beweren dat er niet twee Oostendenaars zijn die op juist dezelfde wijze spreken. Er zijn *Ploatn* die voor "altijd" zeggen: *aaltied, oaltied, oltiedn, oaltiednt, oal-tiedstn, aatnt, oatnt, asan, osan, asanne*; sommigen zeggen voor "nergens": *nievers, anderen nowers!*

De overeenkomst met, ontlening van, woorden uit andere talen zal ook wel de etymologen interesseren:

Romeinen:

seule, sjhienksjhn, zille;

Friezen:

huureln, hoantsjepék, joen, mokke (drinkbeker), sjhavain, totsje;

Saksen:

poedzak, sjhéje, smok, toeter (schommel);

Denen en Noren:

gabbe, géln, goarntsje, grêtn, hen ("hij" bij inversie), *kibbel, kluntn, mêke, men* ("maar", enkel in oude teksten);

Oudengelse of Angelsaksische immigranten:

élder, kélle, mud, slaik, wuloek;

Spanjaarden:

fantenaile, aangewarje, katsjeporre, alfeerjuus, pérkier, mochel, apoertsje;

Fransen:

barriere, kolliedor, moltrasse, pertangs;

Engelsen:

bottel, hansaam, loeftig, opstenoedig, slowe, smoelwoater, teetotter, tsjikkel;

Duitsers:

dikke loeft, karniekel, sjats, zwienhoend.

Het Oostends kan ook de etymologen helpen. In de meeste etymologische woordenboeken leest men dat het woord "brijn" uit het Latijn "marinus" zou stammen. Uit het Oostends blijkt dat "brijn" heel eenvoudigweg uit "bruin" komt. Voor het gebruik van ijs tot bewaren van vis gebruikte men zout (*visjhn te zoete*). De gegromde vis werd in een eerste pekkel gelegd; het zout mengde zich met het bloed van de vis en werd brijn of bloedpekkel genoemd. De Oostendenaars zegden *bruune* naar de bruine kleur, of ook wel *briene, kantsjespekkel, zoetbriene*. Een merkijzer voor haringtonnen werd te Oostende roon genoemd doordat er in de middeleeuwen zeer veel (haring)handel was met Rouen.

HET OUDE OOSTENDS VERDWIJNT

1. Enquête

De oude woordenschat sterft vlug uit. Wel spreekt de jeugd nog met Oostendse klanken, maar er deed zich een verschuiving in de woordenschat voor.

Een enquête die ik in de zestiger jaren bij een tweehonderdtal Oostendenaars ingesteld heb, wees toen uit dat de oudere generatie een beheersing van 70 % had, de middengeneratie van 50 %, en de jongere generatie van 20 tot 25 %. Mijn nicht, Nicole Desnerck, maakte met behulp van dezelfde lijst een studie over de achteruitgang van het Oostends en kwam nagenoeg tot dezelfde bevindingen, dit na een onderzoek op veel grotere schaal. Mijn collega, Robert Deschacht, bracht deze enquête zoveel jaren bij zijn leerlingen, en stelde vast dat er een stagnatie was: nog steeds kenden zijn leerlingen ongeveer 20 van de 100 opgegeven woorden.

De woordenlijst, bij die enquêtes gebruikt, willen we de lezer niet onthouden. De honderd woorden werden onderverdeeld in negen rubrieken: acht van tien woorden behorende tot verschillende taalkringen, en één van twintig, nl. die i.v.m. zee en visserij.

1. visserij, kust en strand:

apekalle, bootsjower, dêrienk, flékn, frikkeln, intespuuger, katéje, kieveel, knuuvelboom, luuwer, poale, poer, puize, robber, roobone, sjhoate, totsje, vierboete, zoalienk, zoetemoendtsje.

2. landbouw, veld, streek:

aigde, boeretsjole, bojdn, hilt of hilde, loejn, nuttebone, slipzille, strienkgracht, rostail, zuuwe.

3. dieren, planten:

iefte of niefte, kadodder, marmokke, oande, owe of owtsje, piewitte, masjhel of masjheloare, mierels, rulder, verslokern.

4. gastronomie, ziekte:

bruu, jogge, klamps, lapkoes, marulle, pêrdoge, rabatkol, ravutseliengsje, tsjaifeln, tsjaiweln.

5. kinderwereld, bijgeloof:

anderwat, kallemeoje, kwielebabbe, magemétn, siemantêrn, stroatenoajer, tietetêldern, vléjern, waksje vier, wiesjboom.

6. personen:

daifeloare, éjgnréchswêrt, géllieker of géllikker, grot, kallefakster, ruffe, subbedutte, snétse, toarte-kloaj, tsjiejepetsjow.

7. beroepen, voorwerpen:

barrel, blowe sjhorre, huuskatail, knorre, méstdag, nipnoad, pérkier, sjhroe of sjhruute, tuutemakege, veust of veuster.

8. eigenschappen:

baloeftig of loeftig, doevig, fortenoazebeuze, gedoefte, handzaam, opsenoedig, réjze of réjze réjze, slaik, stiebel of stiemel, upgetuut of upgetuutematoojd.

9. uitroepen, werkwoorden:

anaintsjikkeln, bakeln, garrewarje, gébbeln, gediesjhn, kaavn, kuumm, oftwaifeln, swakn, tsjaffern.

2. Oorzaken van achteruitgang

Voor vijftig jaar begon ik woorden op te tekenen, taalkundige verschijnselen te noteren. De eerste uitdrukking die ik in 1953 kon opschrijven was: *den hoend was voe mien vandage e baiste* (alles mislukte vandaag) en die kwam uit de mond van wijlen mijn tante Gisèle Jacobsen, afstammeling van de zeerover Jan Jacobsen naar wie een straat te Oostende genoemd is. Ik liet er toen geen gras over groeien want ik besefte maar al te wel dat Oostende hoe langer hoe minder een afgesloten gemeenschap wormde, wat toen wel nog het geval was voor Goeree, Schouwen, Texel (vroegere eilanden), Westhoek.

Daarom zocht ik de mensen op om de woordenschat van de verschillende taalkringen op steekkaarten te krijgen. Liefst wilde ik ze bezig zien, want dan krijg je ook werkwoorden en uitdrukkingen; als je je beperkt tot het stellen van vragen, krijg je steevast een reeks zelfstandige naamwoorden. Zo ben ik een aantal keren op zee geweest met verschillende vissersvaartuigen, heb ik de vogelvangsters in de Raversijdsduinen bezig gezien en gehoord, zo ook heeft een Zandvoordse boer zijn paard "aangekleed" met de volledige *harnaseurienge*, heeft een Leffingse wagenmaker een oude wagen getoond en alle onderdelen vermeld, heb ik zelf de strandvisserij of het *kruuwn* bedreven, heb ik nettenbreiers uitgevraagd.

De achteruitgang van het Oostends is enerzijds te wijten aan interne factoren en mag anderzijds aan externe aankalking en beïnvloeding toegeschreven worden.

2.1. Externe factoren

2.1.1. Het Algemeen Nederlands en het Oostends

De invloed van het A.N. laat zich reeds geruime tijd voelen. Wat de woordenschat betreft, mag aangestipt worden dat vele woorden eenvoudigweg vervangen worden:

dibbe – kwezel

gorre – gierigoard

hasjhegréndel – hellevege

kuek – afgemat

kwielebabbe – slabbetsje

subbeln – struukeln

Ook wat de klanken betreft, laat zich een verschuiving gevoelen:

bedain – medain (meteen)

broad – brood

snaivn – snaiwn

tgonne – tginne

weumm – weunn

Ook de A.N.-spraakunst verdringt meer en meer de Oostendse:

O.V.T.: *trachtete* – trachtte

vklw.: *joengesje* – joengetsje
mv.: *vinters* – vintn
dubbele ontkenning: *z' en kom nie* – ze kom nie

Zeer merkwaardig is de evolutie van het woordje *gilf* (geel). Vroeger zei men uitsluitend *gilf*. "Geel" deed zijn intrede en vele Oostendenaars gebruikten beide woorden dooreen. Sommigen zeggen evenwel *geel* ter aanduiding van boterbloemgeel en *gilf* ter aanduiding van citroengeel.

Veelal wordt het Oostendse woord vervangen door een A.N.-term, maar toch behouden de eigen woorden voor de Oostendenaars die wonderbare gevoelswaarde. Een *tsjiepetsjow* blijft toch wat anders dan een deugniet. Een *gorre* is gieriger dan een vrek! *Tsjieketsjakn* en *tieketêldern* zijn zelfs niet eens te vervangen door "plagen", want betekenden vroeger "plagend betoveren".

Veel uit het dialect is inderdaad nooit te vertalen! Bovendien gaat er met het verdwijnen van dialect een brok schoonheid verloren. De hiernavolgende zinnestukjes kan men met woorden vertalen, maar hetzelfde in het A.N. weergeven, gaat niet!

- *'k maindeden e véjg boenksje vlais in mien liern te speeln, mo 't was e létsje lodelik!*
- *'t was ain oegegedoeve in da baloefdig gedoefte!*
- *ochaire, hj'is bie den Haire van ze luuszak is gesproeng!*

Om andere redenen zijn bepaalde uitdrukkingen nooit te vertalen, zo o.m. door de eindklanken bij het dichten:

't is mair snot in ze neuze of gèld in ze beuze!
is te verminken tot: er is meer snot in zijn neus dan geld in zijn beurs!

Met Van Ginniken meen ik dat de dialectstudie in zekere mate een plaats op de schoolprogramma's zou moeten krijgen. Dit vanzelfsprekend niet omdat de dialecten toch zo pittig zijn, maar wel omdat ze woorden en uitdrukkingen, een rijkdom dus, bevatten die niet in de A.N.-woordenboeken te vinden zijn. Voor wat Oostende betreft, is dat o.m. de taal van de visser, de woorden met betrekking tot het scheepsbouwen, vissersgerei, kuipen, vislossen...; die verschillen immers van vissersplaats tot vissersplaats. Ook de kinderspelen, liedjes, bijgeloof, e.d. verdienen het boekstaafd te worden opdat ze niet voorgoed zouden teloor gaan. Mag een prachtig woord als *butterdievn* voor "gaatjes in een boterham" niet in een A.N.-woordenboek opgenomen worden ter verrijking van ons gemeengoed? Het zou goed zijn, mocht het valse beeld of misverstand dat de dialecten geen Nederlands, of foutief Nederlands zijn, uitgewist worden.

Bovendien is het ook belangrijk vast te stellen, dat het onvoldoende kennen van de dialectische woordenschat de jeugd van de oudere generaties en van hun eigen stad vervreemt. Hoeveel jongeren kunnen op een vissersvaartuig nog bijna alles een naam geven? Hoeveel verstaan er zeer goed hun bloedeigen grootvader als die door middel van een eeuwenoude uitdrukking zijn levenswijsheid loost? Hoe vaak is de jeugd bezig van *da diengesje* of *dat doa*... Een verarming van de woordenschat is nu eveneens waar te nemen.

Maar het monopolie van het onderwijs in het aanvaarde Nederlands verarmt niet alleen de dialecten, maar vervormt en verziekt ze! Zo spreekt de nieuwere generatie telkens een nieuw Oostends met bastaardvormen en onmogelijke vormingen:

boterkoek – koffiekoek (*butterkoeke*);
je zijt gij wel snel – je bent bijzonder mooi (*je zie gie wé snél*);
kijzig – vies (vroeger: *kiezig*);
stuit – boterham (vroeger: *stuute*);
wiegern – weigeren (vroeger: *waigern*).

Toch bleef het Oostends minder aangetast dan vele andere dialecten (Antwerps, Gents, Kortrijks), ofschoon er de laatste vijftig jaar enorm veel veranderde.

Met die verheerlijking van het dialect en van de dialectstudie wil ik geenszins afbreuk doen aan de zo noodzakelijke standaardtaal. Maar dit woordenboek moet iets moois helpen bewaren, geeft spijts aan taalkundigen en kan het A.N. aanvullen. Als reservaat van bezonken Germaanse cultuurwoorden is het Oostends interessant voor de taalgeografen, als spiegel van het leven van weleer (beroepen, levenswijze aan land en op zee, vismethodes, bijgeloof en ziekte) belangwekkend voor folkloristen en filologen, door de uitdrukkingen en wendingen, door het zeemanskarakter, zelfs boeiend voor de psychologen.

Een dialectwoordenboek samenstellen is geen daad tegen het A.N. stellen, het is wel een minder gekende voorraad Nederlands op de markt gooien.

Al het mooie van het Oostends, nu bij deze vierde druk nog maar eens in grote mate aangevuld, maar toch door de communicatiemiddelen zo snel verdwijnend, werd daarom vastgelegd.

2.1.2. De andere dialecten en het Oostends

Vele dialecten hebben hun stempel op het Oostends gedrukt. Een kuststad is zeker cosmopolitisch. Er zijn zeer veel "aangespoelden" in onze stad, ze hebben trouwens een eigen vereniging. Vele dialectwoorden van zowat overal kregen de vrije teugel, met zeker een zware inslag van De Panne, de gehele Westhoek en zelfs van Gent. Het Oostends werd hiermede een rijk dialect.

Vaak nochtans was het moeilijk te achterhalen wat nu eigenlijk wel tot het oorspronkelijke Oostends behoorde, als dat al bestaan heeft. In enkele gevallen is dit wel duidelijk, als bijvoorbeeld met termen behorende tot de Ijsslandvisserij; die woorden of uitdrukkingen heb ik *Koajs* genoemd.

Ook de overeenkomst met sommige Frans-Vlaamse dialecten is opvallend: de "ai"-klank, woorden als *butter*, *dooft*, *nowers*, *e létsje* (Fr.-Vl. e lietsje), *tgonne*... De inwijking van vele Duinkerkenaars na het beleg van Oostende (1601-1604) is hieraan misschien voor een deel niet vreemd.

Ook het *Bachtn-de-Kuups* of Westhoeks liet vele sporen na: zeer vele Panse vissersfamilies en Nieuwpoortenaars kwamen zich te Oostende vestigen, en dit voornamelijk na 1918.

De winkeliers te Oostende – inzonderheid de groenteverkopers en slaggers – waren meestal mensen van het platteland (de *kutsers* uit Eernegem, Gistel, Ichtegem, Koekelare, Moere, Slijpe, Zevokote). Vandaar ook zekere boerse woorden en uitdrukkingen:

héspe – Oostends *hammevlais* (ham);
kaketand – Oostends *hoofdtand* (kies);
moor – Oostends *woaterketel* (waterketel);
tieketêkn – Oostends *tsjieketsjakn* (plagen).

In mindere mate kwam er beïnvloeding van niet West-Vlaamse dialecten. Bepaalde overeenkomsten met Antwerps en Gents kunnen hier en daar aangetoond worden:

'k zien – ik ben (Antwerps: 'k zaan); Zuid-West-Vlaams: 'k bé;
ieveraans – ergens (Oost-Vlaams: *ieveraans*, *ievers*); Oostends: *etwoastn*;
naig – neen, jij niet (Oost-Vlaams: *nieg*); echt Oostends: *nije*, *néje*.

Maar de Brabantse diftongering kon het Oostends geenszins binnendringen. Het Oostends is misschien wel het dialect met de meeste monoftongen! Enkel de "éj" (nu: ij) en de "ui" komen betrekkelijk veel voor: *kéjzer*, *méjns*, *duizn*, *sluise*. Anders: *groat* (nu *groot*), *naiger*, *klaine*, *koed*, *pêrd*, *weke*, *kiete*, *maakn*, *tegoare*, *neuze*, *buutn* ... allemaal monoftongen!

2.1.3. De vreemde talen en het Oostends

Lang geleden verrijkten vele vreemde talen de woordenschat van de Oostendenaar. Dit werd hierboven al behandeld.

In de oude stadsrekeningen ziet men vaak woorden die heden ten dage niet tot de A.N.-woordenschat, maar wel in het Deens of het Engels terug te vinden zijn. In de stadsrekening van 1492 kan men het Deens "men" lezen, wat "maar" betekent:

"niet van die van der stede, mids dat zij t hier jnghebrocht hebben, men, zij vercouvreert up de stiermannen die buten woenen."

In de stadsrekening van 1434 ontmoet men het ook Engelse "small" in de betekenis van "klein": "omme aldaer met den andren smallen steden van den zeevand mine heeren van den rade ende den III leden te kennene te ghevene..."

Het Frans heeft het Oostends ongeveer in dezelfde mate als de andere dialecten beïnvloed, en dat reeds sinds onheuglijke tijden. Als illustratie een fragment uit het Oostends charterboek van 1590 in een typisch zestiende eeuwse rederijersstijl:

"daer staet een ghevauteerd secreet onder de wentelsteghere van het contoirken staende aen het asement van der camere van den scepenhuuse, overdeect wesende met plancken daer over liggende, jn welc secreet men lecht diversche bewysen ende originale lettren van privilegien der stede van Oostende, ten fyne dezelve aldaer jnne moghen ghesalveert ende bewaert zyn van brande."

De meeste Franse woorden zijn er toch welke vroeger door de burgerij van de Belle Epoque gebruikt werden, daar het woorden betreft die zaken aanduiden die toen enkel in de rijke milieus te vinden waren:

bing – bad
kammesjaire – boekentas
kolliedor – gang
moltrasse – matras

Enkele woorden als *dizieze*, *pertangs*, *sjaansje*, *sjakosj*, ... kennen een betrekkelijk taai bestaan. Toch verdwijnen ze ook geleidelijk door onderwijs en communicatiemiddelen.

Het Engels werd na 1815 (Waterlo) veel te Oostende gesproken, dat door de aanwezigheid van de soldaten van het Engels garnizoen en ook door de vele Engelse burgers die zich alhier kwamen vestigen. Nu nog zijn er een aantal families met een Engelse familienaam: Bly, Burke, Easton, Sweetlove, Wormleighton. Daardoor kwamen sommige alledaagse woorden in het Oostends terecht:

bottel – fles
kwêkoane – druppeltje (quick one)
opstenoedig – koppig
teetotter – geheelonthouder

De meeste woorden hebben evenwel betrekking op de visserij en het zeezezen; dat ondermeer door het overnemen van Engelse vaartuigmodellen (als de *smik* of *smack* bijvoorbeeld) en dito visstechnieken (als de *trawl*). Vandaar woorden als: *mannewoare*, *sjikkel*, *slowe voo de wiend*, *smoelwoater*, *traveloare*...

2.2. Interne factoren

Zelfs al zou er geen invloed van het A.N. noch van vreemde dialecten of talen geweest zijn, dan nog zou het Oostends van 1980 dat van 1880 niet meer kunnen zijn. De externe factoren hebben de dialectverandering natuurlijk wel verhaast. Alle dialecten, en talen, hebben af te rekenen met een aantal componenten die een nieuw dialect, of een nieuwe taal, veroorzaken. Interne oorzaken van verandering zijn:

2.2.1. Het opdringen van nieuwe woorden

Sommige woorden verdwijnen daar de mens een nieuw woord heeft bedacht:

nêkker werd *boeboe* (spook)
moerhoend werd *bastoard* (kanjer)
toveréssebintsje werd *elletrieke bintsje* (telefoonbotje)

2.2.2. Het verdwijnen van woorden met de zaak zelf

Taal is leven. Met de geboorte van bijgeloof ontstaat een nieuwe woordenschat, met het verdwijnen van de zeilvissloepen stierf een bepaalde woordenschat. Het leven is de laatste honderd jaar enorm veranderd: vele woorden stierven met de zaak zelf:

(1) die met betrekking tot bijgeloof en volksremediën: *de tik*, *ofleezn*, *brandleezn*, *kolle-mét-den-haak*, *staalwoater*, *stroatenoajer*...

(2) die met betrekking tot verdwenen beroepen, werkmethodes en voorwerpen: *bun*, *koln*, *korrebarrel*, *langoorzil*, *oene*, *pêrdekarter*, *tottemeuln*, *zweke*...

(3) die in verband met verdwenen straat- en kinderspelen: *anderwatn*, *hamer sjhoare of mès*, *keunienksje*, *kolle dék én stik*, *magemétn*...

(4) die in verband met de verdwenen klederdrachten: *bloksjhacht*, *boesjerong*, *fêrbela*, *gepérkte sjhorte*, *kaketuute*, *kazjeviksje*, *mutsepuupm*, *tipneusdoek mé friengels*...

(5) die in verband met het nu buiten Oostende gesloten boerenleven: *bojdn*, *bootkruune*, *briekol*, *loejn*, *rokét*, *strienkracht*...

(6) die in verband met verdwenen feesten en gebruiken: *gloorja*, *hammebain begraavn*, *magemétn*, *portemanieksje*...

2.2.3. Het verschuiven van de woorden

Of het verdwijnen van een woordenschat door het opdringen van termen uit andere sferen en taalkringen (wetenschappen, technieken, ruimte, hygiëne) tengevolge van een veranderde belangstelling bij de bevolking.

Alle wetenschappen en studies zijn door de evolutie zo uitgebreid geworden, dat het beheersen van de vergezellende woordenschat een onmogelijkheid is. Hoe zou men dan alle oude Oostendse woorden kunnen blijven beheersen?!

2.2.4. De taal is zo ruw niet meer

Weleer was het Oostends een verschrikkelijk ruw en plat dialect. Men bekijke de vele bladzijden in dit woordenboek met *gat*, *kloot*, *sjhietn*. Nu zijn de mensen – in hun woordkeuze althans – meer verfijnd. De allerjongste generatie wil het weer wat platter hebben, maar ze gebruiken daarbij voornamelijk de van televisie geleerde Engelse woordenschat.

(1) Enkele verdwenen ruwe woorden:

bastebéjer, *luufert*, *luuzevéste*, *muulebiezjoe*, *néstzaiker*, *trienebeziets*, *zaiker*...

(2) Enkele verdwenen uitdrukkingen:

e muule lik e bezikte kobbe

e muule lik e besjheetn dékvéjster

frit bomm én oentploft in e meelzak

matsje most je vroete tusjhn de klootn van en aap hang, ze zoen zégn ochaire 't baisje is ziek

je moere ofneukn

ze luuszak is gesproeng

(3) Hoe men weleer vloekte:

hemelde vlammede driedubbelgestuukte godverdikke!

2.2.5. Er is een algemene verarming van de woordenschat waar te nemen

Het verschijnsel van de verarming van de woordenschat doet zich overal gelden, ook in het buitenland. De woordenschat van de grootouders werd veelal niet vervangen door A.N.-termen. Het onderwijs in de woordenschat is misschien niet doeltreffend: de leerkrachten hebben dikwijls niet de tijd voor een goede begripsvorming met de erbij horende woordenschat. Zelden of nooit krijgen

de scholieren de besproken voorwerpen te zien, verschijnselen waar te nemen. Bijna nooit is er contact met het te noemen voorwerp! Zonder voorstelling vergeet men de namen! Men kan vele woorden kennen, maar de begrippen niet gevormd hebben. Er is wel veel verbetering in het woordenschatonderricht, zeker op de basisschool. Men moet zeker meer uren Nederlands op school voorzien en daarbij ook ruimte scheppen voor de streektaal. Als je moet uitleggen wat een "kruisbes" is, kan je toch gemakkelijk zeggen: wel, dat is een *stekebéjer*.

Er mag ook nog eens aangestipt worden dat de oude woordenschat vaak een veel betere voorstelling opriep, levendiger was:

kwielebabbe – slabbetje
mezjenét – hor
suukerdepruume – dadel

De wijze van uitdrukken is veranderd. Vroeger gebeurde dit met beeldende, plastische taal, thans is dit eerder abstract en droog-wetenschappelijk. Even vergelijken:

't zit e veugel up 't dék – er is een hypotheek;
méd e glas je proeft de tunne – een steekproef nemen;
z' hén hém gekocht mé koesn én sjhoes an – ze hebben hem geadopteerd;
je ka nog e stroent achter zen hieln zétn – zijn schoenen zijn te groot;
me zien ogliék nie hail in e kanne gekwikt – we hebben toch iets van sexuele voorlichting gekregen;
zikt in je koesé, 't lopt in je sjhoe – met dergelijke oorzaken mocht je die gevolgen verwachten;
't vlais in de pot, mo de sowse der néffers – de onderbroken geslachtsdaad;
da 's no de Kortestroate goan zoender goaj – dat is tevergeefse moeite;
da 's je muule wasjhn mé zaïpe én hém ofdroogn méd e koolzak – dat is een maatje voor niets;
je gat én je kaakn zien oal van 't zêste laakn – wees niet beschaamd voor je blootje.

HET OUD OOSTENDS TEN DELE GERED

Een woordenboek samenstellen, is uiteraard het vastleggen van een woordenschat. Wat jammer waren die eeuwenoude Oostendse woorden verloren gegaan. Hoe spijtig zou het geweest zijn indien het leven van de vroegere taalkringen niet meer had kunnen bestudeerd worden. Hoe erg ware het verlies van het resultaat van een duizendjarige waarneming en levenservaring...

Dit woordenboek bevat nu meer dan dertigduizend woorden en uitdrukkingen, waarvan het overgrote deel uit de volksmond afkomstig is. Een geringer tal woorden komt uit geschreven bronnen.

Nog eens wil ik toegeven dat ook nu het woordenboek niet volledig is. Ik zou bijna durven zeggen dat ik gelukkig ben dat mijn werk niet compleet is. Het ware het einde van een ongelooflijk avontuur, een zoektocht in ons eigen verleden.

Er weze begrepen dat woorden die enkel door de klinkers van het A.N. verschillen niet opgenomen werden, tenzij als er bij zo'n woord uitdrukkingen moesten komen; vandaar dat men bijvoorbeeld wel *gat*, *hand*, *krabbe*, *moend* ... vindt.

Ik heb zoveel mogelijk rekening willen houden met synchronische (Oostends in alle wijken) en diachronische verschillen (Oostends doorheen de eeuwen).

Om alle woorden op steekkaarten te krijgen, heb ik ook de weinige oude Oostendse geschriften geraadpleegd. Anderzijds ben ik bij de borstelmaker, de huisvrouw, de mandenmaker, de scheepsbouwer, de schilder, de strandvisser, de visser, de vogelvangster, de wagenmaker, geweest.

In principe werd een woord pas definitief genoteerd nadat ik het door twee verschillende mensen uitgesproken, gehoord had. Van bepaalde oude woorden kan men vlug weten of ze door de spreker zelf bedacht werden, dit door ze te toetsen aan taalkundige wetten en verschijnselen.

HET OOSTENDS DOORHEEN DE EEUWEN

Het aantal bronnen van voor 1800 is niet zo bijster groot. Als vissershaventje en klein stadje van weleer heeft Oostende nooit een cultuurleven als Brugge, Gent, Ieper, Kortrijk... gekend. Wel waren er in de middeleeuwen een school, een rederijkerskamer, een St.-Sebastiaansgilde met eigen reglementen en geschriften, goed verzorgde stadsrekeningen (slechts vanaf 1403, de oudere bestaan niet meer). Door oorlogen en brand (archieven, stadhuizen) ging anderzijds veel verloren.

Inzonderheid uit de oude stadsrekeningen kon ik heel wat materiaal halen. De woordenschat erin te vinden heeft bijna uitsluitend betrekking op de eeuwenoude strijd tegen de zee, het vissers- en zeeleven, het vernietigen en herbouwen van de stad. Verrassend veel klanken en woorden zijn onveranderd gebleven: erde, perden, brocht, bringhen, pit, vaghen, coyhoofd, stiermans, ofghesleg- hen, vrechte...

Opdat de lezer een idee zou hebben hoe onze voorouders schreven, volgen hier enkele fragmenten uit stadsrekeningen, charters en boeken uit onze stad.

- 1266 ...oostwaert alzo verre als haer stede van oosthende bestrect, zuudwaert tot den watre dat men heedt de hee...
- 1285 ...om eenen waterganc die gaet vander Nortspoye van den hoofwaterganghe upwaert, streckende oostwaert tote der steenbrughe besuden Oostende in den suwen wech, te widene ende te diepene.
- 1403 ...Item den 5sten ende den 6sten dagh in Meye so miende Pieter Clickaert mes up t scor voor sijn huus met eenen perde, met 2 corden, met 2 cnapen;
 Item den vierden ende den 5sten, den 7sten, den 8sten dagh in Wedemaend so miende de wedewe Michiel Buus mes met 2 cnapen, met 2 corden met 1 perde bachte Clais Pendels wedewe.
 Item vertert Sinte Martyns avende bi der wet te Jan Clerx, burchmeesters, als men de bakine stac omme de harync scepe te hydene.
- 1411 Item den XXVsten dach in hoymaend so was bestid by buerchmeesters ende scepenen Jan Laureyns der stedenhuus te brekene ende Jan Langher-danne-zyn-bedde t voorseide huus te vervoerne betaelt van lyfcoope XLIIII s. Dit ziin de costen van den stedenhuus te verzettene ende te makene.
- 1418 Item betaelt Jan de Brouckere als ontfangher van der zettynghe jn s heer Woutermansambacht ons texe van den lasten commende huter camere van den Vryen, den vichtichsten pennync by vermeersinghe van den nieuwen scependomme XI £ XIX s. ouds ghelts.
- 1428 Item den XVIIsten ende den XVIIIsten dach in laumaend so dede Pieter Clieckaert mes menen an de zuudkant van den dyke jeghen den beelc omme datter den dyc up leyen zoude ende t sant daerin scuven.
- 1429 Item betaelt van twee bouken daerm en der kercken lant in scriven soude ende de kateilen van der stede XX s.
- 1437 Item betaelt Thomaes filius Claeis van eenre spanghe gheslegghen an de zuutdeure van den vleeschuuse cost met naghelen V S.
 Item ontfanen van Jacob Hidde van rente van zinen huusekine staende bezuuden der maerd over t leedekin an de oostzide van der strate.
- 1443 Pieter Pendele ende Jacop Van den Zande waeren ghesonden ten Damme omme metter wet aldaer te spreken van zekren ghescillen wesende tusschen eenighen van onsen stiermans of een zyde ende eenighen van haere waerden.
- 1450 Andre ontfanc van den zaten van scepen hier lichende te wintersate.
- 1482 Adriaen Aernouts van der nemynghe van twee ghoten ute te brekene ende te rumene den gracht bi der kercke ende jn den duerbrec omme nieuwe reolen te makene ende te verdel- vene, omme t water van der stede te suweerne duer de Kercstrate...Claies De Wachtere van den nemynghe van twee reolen te makene ende te werckene jn de calcye metgaders de brugghen jn de Kercstrate...
- 1488 Van der bladinghe van der nieuwer maerct, mids den brande ende orloghe niet

- 1493 Vertheert den XXVIIen jn hoymaent ten zelven huuze als t westerste coyhoofd bestelt was te makene daerof de stede van den ghelaghe betaelde de twee deel.
- 1494 Betaelt Andries Heyndricx pylote van Oosthende...
- 1494 Betaelt diverssche personen die met hueren perde wrochten ende voerden met corden zekren erde jn de oude stede omme t maken van den dycken ende dunen die jnnegevoyet waren.
- 1499 ... daer de stie duere loopt van brugghen te oostende waert.
- 1500 Betaelt de scipwerckers van vier scepelkins te maken daerin ghetoocht waren diverssche figuren.
- 1505 Jan Joris dunheerdere mijns gheduchts heeren van zeeker doorns die hij heeft ghelaten hauwen ende bringhen hier binder stede...
- 1517 Een cleyn dycxken up t meylandt, thenden der panne liggende te oisthende van der stede...
- 1523 Jacop Van Saventyn ter cause dat hy ghenomen ende ghemaect heeft eenen barderen tuun by de duune an de oude kercke...
- 1559 Commissarissen ordonneren dat men jaerlicx zal doen jnnen t pontghelt by de rubrice verclaerst, niet alleene van de visscherie, nemaer de coopvaerderie van al den harinck, visch ende andere ghevanck by hemlieden alhier anneghebrocht, weder zy die zelve ghevanghen hebben ofte in zee ghecocht, dewelcke zy oock ghehouden zullen zyn naer het arriveeren jn de myne ende coopinghe deser stede te bringhene...
- 1577 Ander ontfaenc van den rechte van de vierboete deser stede, ter cause dat elck weert over zyn visschere jaerlicx betaelt t elcken kersmisse om het onderhout ende bedienene van dezelve vierboete over huerlieders schepen ter harinckteelt by nacht uut ende jncommende...
- 1580 ... in novembre XVC tachentich anghenomen heift te makene een woonhuus met een bueter spinde in het oude vleeschuus deser stede staende up de Coorenmarct om aldaer te houdene het weechuus twelcke in t zusterhuus plach te wesene.
- 1607 jn de Noortstrate op de noordwestzyde van diere, neffens de erfve van ouden tyden ghenaeemt de Drie Konnynghe van achtere wesende een houckhuys...
- 1631 ... een huerlieders huus staende binder voorseide stede jn de Lange straete van ouden tyden also genaemt up de noordzyde van diere, an deen zyde gehuust zynde de wedewe van Heyndrick... genaemt het Wit Peerdt ende an de ander zyde houdende den houck van de strate loopende naer de westpoorte.
- 1678 Item soo ijemant sweert vloerckt ofte den swerten man noempt sal boeten eenen stuyver.
- 1684 Over pampier ende seylgaeren om de packen te maecken...
Item aen den Wyseman tamboer ende fifelaer...
- 1693 ... repareren van drie catteyen d'eene recht over de redoute Becaf, de tweede recht over de Cokette...
- 1735 Inde prochie van Oostende ende Mariakerke, jn te Streep, ende is de rechte helftscheedt vanden houcke dat men heet pothove.
- 1792 Op den 27 November (1777) 's morgens om vier ueren ontstond'er brand in het Agterhuys op den hoek van S. Sebastiaen-straet, regt over de Kernemelk-straet, ter slynkere zyde van het straetjen om nae de Weststraet te gaen, welk Huys bewoond was door zekeren Pieter van Guelin. Men is van te gevoelen dat den brand daer in gekomen is door het leggen van Bakkerskoolen in een mandeken...
- 1827 Uyt de hand te koop smakschip, liggende thans in de amerikaensche Kreek, te Oostende.
- 1956 't Was op e Niefjoaravend
de bakker sloeg ze wuuf;
ol mid 'n hènne poale,
zoe dèèrlik op heur lieff.
Wa goa me de bakker geven,
ol voe ze Nievejoar ?
E kiennetje in de wiege,
mè schoon gekrulled hoar...,
Bakker olhier, bakker oldoar,
'k Winsge je e zoalig Nievejoar...

SPELLINGREGELS

Het Oostends is een Nederlands dialect. Er werd dan ook uitgegaan van de regels van de spelling van de Nederlandse taal volgens de wet van 14 februari 1947. Dit wil zeggen dat de spelling ten dele fonetisch en voor een deel historisch is. Fonetisch om de uitspraak te vergemakkelijken, historisch waar dit de uitspraak niet bemoeilijkt en de lezing verstaanbaar maakt.

De in het woordenboek gebruikte spelling wijkt slechts af waar er andere fonemen zijn. Twee uitzonderingen nochtans: de ou-klank wordt steeds "ow" geschreven (*blow, row*), en de "uu" wordt ook zo in een open lettergreep geschreven (*sluuze, buuze*); uitzondering: *nu*.

De klinkers:

"ai" (zoals in het Frans: *maître, pair, père*): *ain, twai, stain*;

"é" (zoals in het Nederlands: *net, pet, gek*): *bédde, én, trék, zét*;

"ê" (als een lange "é"): *êrde, grêtn, pêrd, stêrt*;

"e" (de z.g. doffe "e"): *e, en, tenoasteki*;

"oa" (als een lange "o" van grot, tot): *loate, noad, road*;

"ue" (als een lange "u" van hut, put): *kuek, puet, sluese*.

De medeklinkers:

"ch" (als in: lachen, loochenen): *chi, choa, roche*;

"sj" (als in: sjerp, sjees): *sjaansje, sjafringsje, sjikkel*;

"zj" (als in: gelatine, gelei): *zjante, zjuudwéster, zjwiep*;

"tsj" (als in Engels: chin, church): *boertsje, tsjakkern, tsjultn, tsjutter*.

De tweeklanken:

Er is maar een tweeklank die van een z.g. beschaafde taal afwijkt: de "éj". Die wordt uitgesproken als "é" + "j". Die tweeklank is sinds enkele tientallen jaren niet meer te horen, maar toen ik dit woordenboek in de vijftiger jaren startte nog volop in de visserijmiddens: *éj, bréjn, méjns, ruggegléj*.

Opmerkingen:

De klank "g" bestaat niet in het Oostends; die wordt als "h" uitgesproken, maar blijft toch als "g" geschreven: *geen* (= geven; klinkt als "heen"), *gin* (= geen; klinkt als "hin"), *gegrocht* (= geraakt; klinkt als "hehrocht").

De "h" is geen foneem, maar wordt toch geschreven om het schriftbeeld duidelijker te maken; *hén, hoane, haksje*, klinken als: *én, oane, aksje*.

Voltooid deelwoorden van werkwoorden die beginnen met een "h" worden enkel met de "h" geschreven: *'k hén 't hoedn, 'k hén 't héd, 'k hén 't hoord*. Sommige Oostendenaars laten voor *o, os* (als een "h" horen: *ho, hos*).

De algemeen Nederlandse "sch" klinkt te Oostende als "sj" + "ch" en wordt daarom "sjh" geschreven: *sjhip, sjhone, sjhuttel, visjhn*.

De glottisslag wordt duidelijk gemaakt door de infinitiefs- of meervouds-en te vervangen door "-n" achter een medeklinker: *trékn, wérkn, zétn*; achter een "p" wordt dit een "-m": *loopm, wupm*. In andere woorden verdwijnt de glottisslag meer en meer, vandaar dat die in *beke, makker* niet aangeduid is. Ik heb even gedacht aan: *ma.er, be.e, .nop, .naagn.*; maar deze beelden zouden stellig onbegrijpelijk geweest zijn!

De eindnasalen "n", "m" en "ng" hebben in het Oostends geen infinitiefs- of meervouds-en, maar klinken lang: *blomm, kénn, zunn, zwémm*... We horen dus niet hetzelfde in *kom* en *komm*! Het meervoud van *hoarienk, keunienk, twailienk* is: *hoarieng, keunieng, twailieng*.

Sommigen, inzonderheid vrouwen, spraken tot voor kort nog met een geaspireerde "t": *thone, thoe*; nochtans is de spelling steeds: *tonne, toe*.